

**ПРОБЛЕМИ БЕЗРОБІТТЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В
ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ**

В статті розглядаються проблеми існування безробіття в Одеському регіоні та можливості його подолання, а також визначаються шляхи підвищення життя населення. В результаті аналізу існуючої ситуації розроблено середньостроковий прогноз рівня безробіття в Одеській області.

Ключові слова: безробіття, рівень життя населення, Одеська область, прогноз

M. D. BALDGI
Odessa State Economic University, Ukraine

**UNEMPLOYMENT AND IMPROVING LIVING STANDARDS IN THE ODESSA
REGION**

The problem of the existence of unemployment in the Odessa area and the possibility of overcoming it and identify ways to improve people's lives. We describe the main aspects of unemployment as a social and economic phenomenon (the basic concepts that define the state of unemployment and living standards, laws and regulations to regulate the employment and unemployment rates in other countries). The analysis of the current situation and complex forecast the unemployment rate in the Odessa region (analysis of the characteristics of unemployment and the factors influencing it, a comparative analysis with other regions of Ukraine). The ways of overcoming unemployment and improving living standards. Proposed recommendations to reduce unemployment.

Keywords: unemployment, living standards, Odessa region, forecast

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та
практичними завданнями**

Безробіття є однією з найважливіших складових економічних відносин в країні. Без досягнення високого рівня зайнятості не можна говорити про виконання державою будь-яких соціальних зобов'язань, неможливо забезпечити поступальний соціально-економічний розвиток держави, безпечне функціонування суб'єктів господарювання, підвищення добробуту населення, забезпечення різних сфер його життєдіяльності. Економічне зростання створює передумови для збільшення зайнятості та доходів населення, підвищення продуктивності його праці. Однак об'єктивні нерівномірності виходу з кризи окремих галузей і підприємств, істотні відмінності у співвідношенні інтенсивних та екстенсивних чинників обумовлюють неминучі диспропорції національного ринку праці, різноспрямованість розвитку окремих його сегментів. У поєднанні з прорахунками політики ринку праці в країні це спричинило низку проблем. Ключовою проблемою залишається досягнення суспільно прийнятного рівня, структури, диференціації доходів від трудової діяльності, передусім заробітної плати. Головною умовою формування та ефективного функціонування національного ринку праці є пришвидшення економічних реформ в Україні. Однією з корінних соціально-економічних проблем сучасного етапу розвитку вітчизняної економіки та важливою характеристикою конкурентоспроможності ринку праці є безробіття, що негативно відображається на економіці країни, саме тому вивчення цього питання актуально.

Аналіз останніх досліджень чи публікацій

Вирішенням проблеми безробіття займалися такі вчені, як Л. Гальків, О. Піжук, В. Федоренко та ін. Питання взаємозв'язку інфляції і безробіття досліджував А. Філліпс, в подальшому – П. Самуельсон та Р. Солоу. А. Оукен прийшов до висновку, що рівень безробіття знаходиться у визначеній числовій залежності від динаміки внутрішнього валового продукту. Багато напрацювань мають сучасні вітчизняні науковці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Незважаючи на широке дослідження означеної проблеми, ряд питань, пов'язаних з безробіттям в Україні, особливо у методологічному плані, залишаються недостатньо дослідженими. Це стосується, насамперед, проблеми соціально-економічних наслідків та втрат від безробіття, а також його впливу на подальший національний розвиток. Окремо хотілося б визначити нестаток регіональних досліджень, що

базувалися б на результатах прогнозних даних та маючи за мету покращення існуючої ситуації на окремо обраній території, враховуючи її демографічні особливості.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою статті є висвітлення проблем безробіття і рівня життя населення в Одеській області та розроблення засад зниження рівня безробіття в регіоні в умовах ринкової економіки.

Поставлена мета зумовила вирішення наступних завдань:

- провести аналіз особливостей безробіття в Одеській області;
- запропонувати та обґрунтувати рекомендації щодо зниження безробіття та підвищення рівня життя в Одеському регіоні;
- здійснити прогноз щодо зміни рівня безробіття в Одеській області.

Виклад основного матеріалу дослідження

Безробіття є невід'ємною складовою ринкової економіки, одним з негативних наслідків самої природи ринку, результатом дії його головного закону – попиту і пропозиції. Безробіття – це незайнятість певної частини економічно-активного населення (трудовах ресурсів) унаслідок об'єктивних причин (процесів), притаманних ринковій економіці, таких як циклічність розвитку економіки, суперечливий характер науково-технічного прогресу, високі темпи модернізації виробництва, дія закону народонаселення і т. ін. [7, с.152]. Безробіття, котре наступило внаслідок об'єктивних причин, зобов'язує суспільство турбуватися про громадян, які залишилися без роботи не зі своєї вини і не за власним бажанням.

Організаційно-економічні причини безробіття в ринковій економіці полягають в руслі теорій, з позицій яких аналізується ринок праці. Так, основу виокремлення різних причин і видів безробіття становлять принципово різні погляди прихильників неокласичної і кейнсіанської теорій. Якщо неокласики пояснюють безробіття недосконалістю ринку праці, тобто мікроекономічними причинами, то у кейнсіанців воно є наслідком дефіциту сукупного попиту в економіці, тобто макроекономічних причин.

Поняття «рівень життя населення» характеризується як соціально-економічна категорія, яка характеризує можливості суспільства щодо забезпечення життя, діяльності та всебічного розвитку. Він виражається сукупністю суспільних відносин і умов, що характеризують життя, працю, побут та інтелектуально-культурний розвиток людей, їх свободу та правову захищеність [8, с.301].

Державне регулювання зайнятості являє собою реалізацію державної політики зайнятості за допомогою правового, організаційного та економічного механізму, що створює умови для забезпечення зайнятості населення і соціального захисту від безробіття [9].

Одеська область – найбільша за площею і найпротяжніше адміністративно-територіальна одиниця України. Чисельність наявного населення області на 1 січня 2013 року становила 2388,3 тис. осіб, у тому числі міського – 1595,0 тис. осіб (66,8%), сільського – 793,3 тис. осіб (33,2 %). Середня компактність проживання населення – 71,7 осіб на 1 км². Найбільш густо заселені приміські райони та задністровська частина області, найменше – центральна та північна частини. За національним складом населення область є однією з багатонаціональних регіонів України. Тут проживають 133 національності та народності [10]. При перевазі українського населення – 62,8%, в області проживають росіяни – 20,7%, болгари – 6,1%, молдовани – 5,0%, гагаузи – 1,1%, євреї – 0,6%, білоруси – 0,5%, вірмени – 0,3%, цигани – 0,2%, поляки – 0,1%, татари – 0,1%, німці – 0,1%, албанці – 0,1%, чехи, греки та ін. На зареєстрованому ринку праці рівень безробіття по області станом на 1 січня 2013 року становив 1,25% від середньорічної кількості населення працездатного віку [10]. Рівень безробіття за останні чотири роки подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівень безробіття в Одеській області, 2009 – 2012 рр. (складено за даними [11])

Роки	Загальна чисельність населення, тис. осіб	Рівень зареєстрованого безробіття, %	Кількість зареєстрованих безробітних (тис. осіб)	З них мешканці сільської місцевості	
				%	тис. осіб
2009	2392,2	2,0	17,5	56,0	9,8
2010	2391,0	1,2	20,6	59,7	12,3
2011	2388,7	1,4	16,1	60,9	9,8
2012	2395,2	1,1	17,9	59,2	10,6

В 2009 році економічні труднощі призвели до зменшення кількості вакансій, заявлених роботодавцями до служби зайнятості (табл. 2). Потреба підприємств в працівниках у порівнянні з 2008 роком зменшилась на 27,8% і становила 2,2 тис. осіб. Вільні робочі місця для службовців становлять близько 46,9% від загальної кількості вакансій, заявлених роботодавцями. Вакансії, заявлені у сільських районах області, становлять третину від загальної кількості заявлених роботодавцями вакансій. Середнє навантаження на одне вільне робоче місце по області становила 8 осіб, що на 22,5% менше, ніж у попередньому році. Найбільша чисельність претендентів на одне вільне робоче місце спостерігалася в Арцизькому, Балтському, Болградському,

Великомихайлівському, Красноокнянському, Любашівському, Саратовському, Тарутинському і Савранському районах, найменша – по одній особі – у містах Іллічівськ, Теплодар, Южне та Біляївському і Овідіопольському районах [12].

Таблиця 2

Потреба підприємств в працівниках та середнє навантаження на одне вільне робоче місце, 2009-2012 рр. (складено за даними [11])

Роки	Потреба підприємств в працівниках, тис. чол.	Вільні робочі місця для службовців, % від загальної кількості	Вакансії, заявлені у сільських районах, % від загальної кількості	Середнє навантаження на одне вільне робоче місце, чол.
2009	2,2	46,9	33,3	8
2010	2,6	46,2	29,4	8
2011	3,8	45,3	30,4	4
2012	2,3	51,9	32,5	8

Як видно з таблиці 2, найвища потреба підприємств в працівниках спостерігалась у 2011 році, найменша – у 2009 році. Найвище середнє навантаження на одне вільне робоче місце була однаковою – 8 осіб – в 2009, 2010 та 2012 роках, найнижча – у 2011 році.

Потреба підприємств в працівниках в 2010 році у порівнянні з січнем-груднем 2009 року збільшилась на 19,8% і становила 2,6 тис. чол. Вільні робочі місця для службовців становлять близько 46,2% від загальної кількості вакансій, заявлених роботодавцями. Вакансії, заявлені у сільських районах області, становлять майже 29,4% загальної кількості вакансій [12, с.11]. Середнє навантаження на одне вільне робоче місце по області станом на 1 січня 2011 року становила 8 осіб, що на рівні відповідного періоду минулого року. Найбільша чисельність претендентів спостерігалась у Болградському та Татарбунарському районах (відповідно 118 та 62 особи), найменша – по одній особі – в містах Іллічівськ та Южне. Потреба підприємств в працівниках в 2011 році у порівнянні з січнем-груднем 2010 року збільшилась на 46,8% і становила 3,8 тис. осіб. Вільні робочі місця для службовців становлять 45,3% від загальної кількості вакансій, заявлених роботодавцями. Вакансії, заявлені у сільських районах області, становлять 30,4% загальної кількості вакансій [13, с.28]. Середнє навантаження на одне вільне робоче місце по області станом на 1 січня 2012 року становила 4 особи, проти 8 осіб на відповідну дату минулого року. Найбільша чисельність претендентів спостерігалась у Красноокнянському (99 осіб), Великомихайлівському (125 осіб) та Татарбунарському (227 осіб) районах, найменша – по одній особі – у містах Одеса, Іллічівськ, Теплодар та Южне. а також у Комінтернівському та Овідіопольському районах [13, с.12]. Потреба підприємств в працівниках у 2013 році, у порівнянні з 2012 роком, зменшилась на 40,6% і становила 2,3 тис. осіб. Вільні робочі місця для службовців становлять 51,9% загальної кількості вакансій, заявлених роботодавцями. Вакансії, заявлені у сільських районах області, становлять 32,5% загальної кількості вакансій. Середнє навантаження на одне вільне робоче місце по області станом на 1 січня 2013 року становила 8 осіб, проти 4 на відповідну дату минулого року. Найбільша чисельність претендентів спостерігалась у Красноокнянському (325 осіб), Болградському та Любашівському (по 79 осіб) районах, найменша – одна особа у місті Южне [14, с.29].

З метою сприяння громадянам в працевлаштуванні, забезпечення їх соціального захисту від безробіття в області проводиться ряд активних заходів регулювання ринку праці.

Зростанню обсягів працевлаштування громадян сприяла організація професійного навчання безробітних, яке здійснюється з метою зменшення дисбалансу на ринку праці.

Динаміка кількості працевлаштованих громадян в період з 2009 по 2012 рр. показана на рисунку 1.

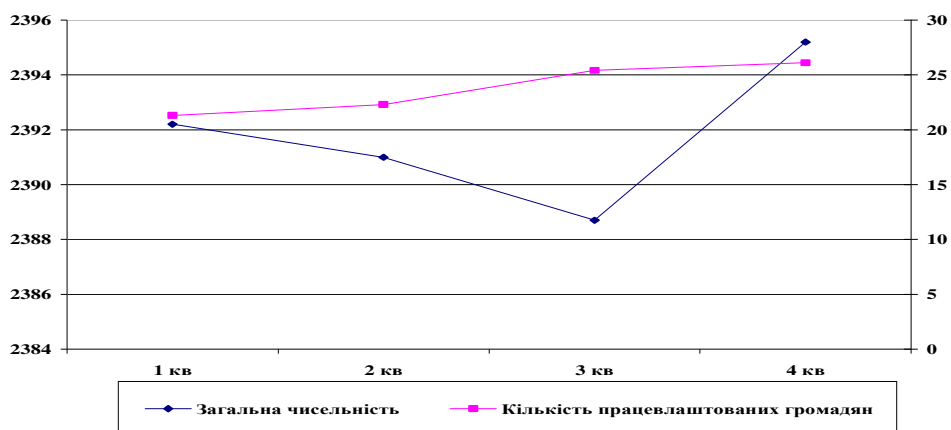

Рис. 1. Динаміка кількості працевлаштованих громадян 2009 – 2012 рр. (складено за даними [11])

Як бачимо з рисунку 1, динаміка кількості працевлаштованих громадян в Одеській області в період з 2009 по 2012 роки має позитивний характер. Це обумовлено вірно підібраними активними заходами сприяння зайнятості населення.

Незважаючи на позитивні тенденції на місцевому ринку праці, зокрема, збільшення рівня зайнятості населення віком 15-70 років та зменшення рівня безробіття протягом 2011-2012 рр., поступове збільшення кількості новостворених робочих місць та скорочення чисельності економічно неактивного населення, на ринку праці все ще існує ряд проблемних чинників та ризиків, що потребують пріоритетного вирішення.

Насамперед, це невідповідність попиту на робочу силу її пропозиції у професійно-кваліфікаційному розрізі; недостатній рівень кваліфікації осіб, які шукають роботу; наявність молодіжного безробіття; недосконалість соціально-трудова відносин; «тіньова» зайнятість; низький рівень доходів населення та мотивації до праці; міжгалузева міграція робочої сили та її перерозподіл у приватний сектор економіки.

Інструментом реалізації на регіональному рівні державної політики розвитку малого підприємництва буде продовження виконання заходів Програми підтримки малого підприємництва в Одеській області на 2010-2012 рр., які спрямовані на удосконалення нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності, фінансово-кредитної допомоги, інформаційне забезпечення підприємницької діяльності.

При реалізації вищенаведених заходів, продовжиться зростання наявних доходів населення: у 2013 році вони зростуть у порівнянні з 2012 роком на 9,9 відсотка і становитимуть 19900,0 грн. на одну особу на рік, у 2014 році зростання становитиме 6,0 відсотка, доходи – 21100,0 грн. на одну особу на рік.

Для виходу зі складної ситуації, що склалася в Одеському регіоні, необхідно зробити прогнозні розрахунки змін рівня безробіття на середньостроковий період 5 років (до 2018 року). Даний прогноз необхідний для того, щоб дослідити зміну рівня безробіття в області, розкрити причини його виникнення і запобігти зростанню даного показника. Розрахуємо прогноз зміни рівня безробіття при різних умовах розвитку Одеського регіону: розвиток регіону залишається незмінним; збільшення темпів розвитку малого підприємництва в даному регіоні на 15%. Для розрахунку прогнозу зміни рівня безробіття до 2018 року в першому випадку, тобто за умов, коли регіон розвиватиметься такими ж темпами, як в даний момент, застосуємо метод екстраполяції, тобто побудова лінії тренду. При побудові поліноміальної лінії тренда проводиться аналіз, в результаті якого розраховується середній показник тих чи інших показників. Це допомагає проводити порівняння різних показників. Таким чином, прогноз рівня безробіття на 2018 рік в графічному виразі виглядатиме наступним чином (рис. 2).

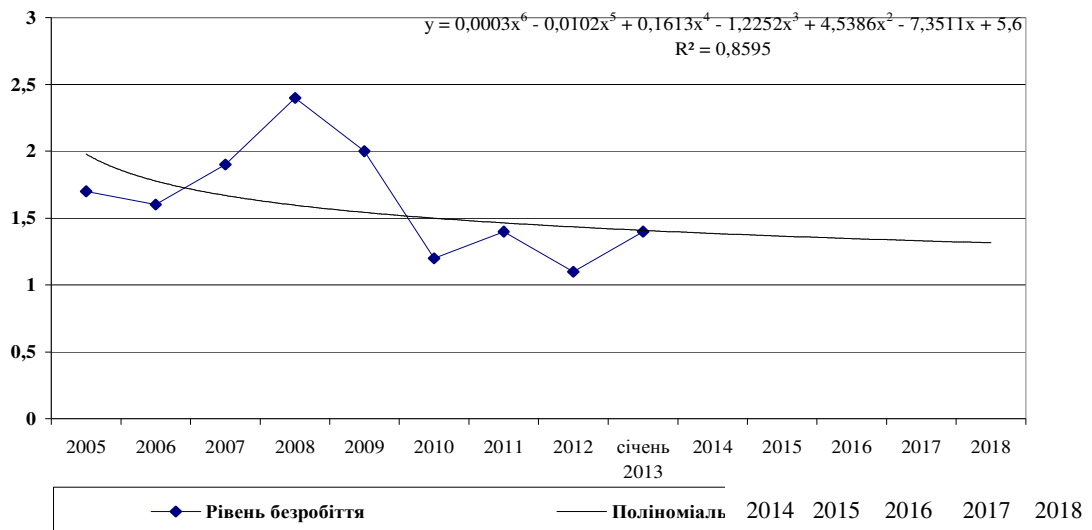

Рис. 2. Графічне зображення прогнозованого рівня безробіття до 2018 року, %

Розрахуємо за поданим на рисунку 2 рівнянням поліноміальної лінії тренду рівень безробіття в Одеському регіоні на 2018 рік, підставивши в дане рівняння величину вірогідності апроксимації (R^2):

$$y = 0,0003 \cdot 0,8595^6 - 0,0102 \cdot 0,8595^5 + 0,1613 \cdot 0,8595^4 - 1,2252 \cdot 0,8595^3 + 4,5386 \cdot 0,8595^2 - 7,3511 \cdot 0,8595 + 5,6 = 1,220003 \approx 1,22\%$$

Результат розрахунку даного рівняння і є наш прогнозований рівень безробіття в Одеському регіоні на 2018 рік при умові, коли регіон розвиватиметься темпами сьогоднішнього дня, і він становить 1,220003 або 1,22%. Отже, рівень безробіття в Одеському регіоні до 2018 року буде поступово знижуватись. Але за цей період можуть виникати різного роду поправки, пов'язані з внутрішньо-економічною та зовнішньополітичною ситуацією в країні.

Для значного зниження рівня безробіття в регіоні можна запропонувати розвиток малого підприємництва, оскільки підприємництво є одним із головних факторів формування і розвитку конкурентоспроможності регіональної економіки, підтримки внутрішнього ринку. Перевагою підприємництва є стає економічне зростання регіону, створення конкурентоспроможного ринкового середовища, стимулювання інноваційного розвитку, а також створення додаткових робочих місць, зміцнення економіки регіонів.

Для прогнозування зміни рівня безробіття з розвитком малого підприємництва застосуємо двохфакторну модель і припустимо, що основними чинниками, що впливають на рівень безробіття є питома вага малих підприємств в загальній кількості підприємств та питома вага обсягу реалізації продукції малих підприємств в загальному обсягу. Взаємозв'язок між зміною рівня безробіття та зміною питомої ваги малих підприємств є оберненопропорційним, оскільки при збільшенні кількості малих підприємств, забезпечуватиметься ріст зайнятості населення, і, як наслідок, зменшення рівня безробіття. Тому дана пряма має негативний нахил, який вказує на існування негативного кореляційного зв'язку між темпами росту безробіття та зміною питомої ваги малих підприємств в їх загальній кількості.

Виходячи з вищенаведених розрахунків, можна узагальнити зміни рівня безробіття при двох варіантах розвитку Одеського регіону (табл. 3).

Таблиця 3

Зміни рівня безробіття при двох варіантах розвитку Одеського регіону, 2013-2018 рр.

Роки	Рівень безробіття при умові розвитку регіону нинішніми темпами, %	Рівень безробіття при збільшенні темпів розвитку малого підприємництва в регіоні на 15%, %
2013	1,38	1,13
2014	1,32	1,06
2015	1,29	1,01
2016	1,26	0,93
2017	1,23	0,85
2018	1,22	0,81

З таблиці 3 видно, що до кінця 2018 року рівень безробіття становитиме 1,22% при першому варіанті розвитку регіону, тобто коли регіон розвиватиметься темпами сьогодняшнього дня, а при більш покращеному розвитку малого підприємництва в регіоні рівень безробіття становитиме 0,81%.

Отже, можна зробити висновок про те, що розвиток малого підприємництва в Одеському регіоні є доцільним і при такому варіанті розвитку регіону рівень безробіття в 2018 році буде нижчим на 0,41 відсоткові пункти.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Безробіття в умовах ринкових економічних відносин є, з одного боку, невід'ємною, а з другого, – неприйнятною альтернативою зайнятості, проблемою, яку суспільству доводиться вирішувати щоденно шляхом проведення заходів державного регулювання, що здійснюються з допомогою низки законодавчо-нормативних документів, пов'язаних з регулюванням рівня зайнятості населення. Проведений прогноз змін рівня безробіття при двох варіантах розвитку Одеського регіону. В першому варіанті, тобто при розвитку регіону темпами сьогодняшнього дня і не приділяючи підвищеної уваги будь-якому конкретному напрямку економіки, рівень безробіття до 2018 року становитиме 1,22%, тобто безробіття буде знижуватись, оскільки регіон розвивається з позитивною динамікою. Однак, кількість безробітних осіб можна значно знизити при умові, якщо приділити більш значну увагу розвитку малого підприємництва. Це можливо завдяки таким заходам, як реалізація державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, реалізація дозвільної системи у сфері господарської діяльності, забезпечення оперативного реагування на проблемні питання діяльності суб'єктів малого підприємництва, надання фінансової підтримки суб'єктам малого підприємництва, реалізація проектів, направлених на подальший розвиток бізнесу, ресурсне забезпечення суб'єктів малого бізнесу, інформаційне забезпечення підприємницької. При реалізації вищевикладених заходів безробіття в Одеському регіоні становитиме в 2013 році – 1,13%, в 2014 році – 1,06%, в 2015 році – 1,01%, в 2016 році – 0,93%, в 2017 році – 0,85%, в 2018 році – 0,81%. Тобто рівень безробіття до кінця 2018 року знизиться на 0,41 відсоткові пункти, порівняно з розвитком регіону темпами сьогодняшнього дня. Отже, з вищевикладених розрахунків можна зробити висновок про те, що збільшення темпів розвитку малого підприємництва в Одеському регіоні на 15% є доцільним та важливим. Вагому соціальну роль підприємництва визначає його здатність до швидкого і масштабного створення нових робочих місць, з урахуванням самозайнятості приватних підприємств загальна кількість працюючих у сфері малого підприємництва в регіоні зростатиме, і тим самим знижуватиметься рівень безробіття.

Література

1. Гальків Л.І. Втрати людського капіталу України: чинник безробіття / Л.І. Гальків // Економіка і регіони. – 2009. – №2. – С. 123 – 125.
2. Піжук О.І. Прогнозування росту жіночого безробіття в умовах фінансово-економічної кризи на основі економетричних моделей / О.І. Піжук // Економіка та держава. – 2009. – №9. – С. 40 – 43.

3. Федоренко В.Г. Ринок праці в Україні та економічні тенденції в умовах світової економічної кризи / В.Г. Федоренко // Економіка та держава. – 2009. – №1. – С. 12 – 14.
 4. Лібанова Е., Палій О. Ринок праці та соціальний захист / Е. Лібанова, О. Палій. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”. – 2004. – 491 с.
 5. Коноводченко Л.Я., Кушнарева Б.П., Лаюк Н.С. Общая экономическая теория: политическая экономия, микроэкономика, макроэкономика / Л.Я. Коноводченко, Б.П. Кушнарева, Н.С. Лаюк. – Одесса: «Гермес», 1998. – 231 с.
 6. Солоу Р. Экономическая теория ресурсов или ресурсы экономической теории / Р. Слоу // В кн. «Рынки факторов производства». – СПб: Питер, 1999. – 226 с.
 7. Чепурко Г.І. Ринок праці в Україні: проблеми зайнятості в період становлення ринкової економіки / Г.І. Чепурко. – К.: Інститут соціології НАН України, 2004. – 274 с.
 8. Проніна І.І. Аналіз рівня життя населення України / І.І. Проніна // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: Зб. наук. пр. – Тернопіль: Економічна думка. – 2007. – Вип. 2. – С. 127 – 132.
 9. Закон України “Про зайнятість населення” від 1 березня 1991 року № 804-ХІІ. Із змінами і доповненнями від 25 грудня 2008 року № 799-VI.
 10. Паспорт Одеської області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oblrada.odessa.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1042&Itemid=252&lang=uk/
 11. Департамент економічного розвитку і торгівлі Одеської обласної державної адміністрації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gue.odessa.gov.ua/>.
 12. Статистичний щорічник України за 2010 р. / Під ред. М.В.Манрика – К.: Держкомстат України. – 2011. – 571 с.
 13. Головне управління статистики в Одеській області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>.
 14. Чорна Н.В. Професійне навчання безробітних як державно-соціальна послуга // Бюлетень Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України. – К.: Вид-во ІПК ДСЗУ. – 2005. – №1 – 60 с.
-
1. Halkiv L.I. Vtraty liudskoho kapitalu Ukrainy: chynnyk bezrobittia / L.I. Halkiv // Ekonomika i rehiony. – 2009. – #2. – S. 123 – 125.
 2. Pizhuk O.I. Prohnozuvannia rostu zhinochoho bezrobittia v umovakh finansovo-ekonomichnoi kryzy na osnovi ekonometrychnykh modelei / O.I. Pizhuk // Ekonomika ta derzhava. – 2009. – #9. – S. 40 – 43.
 3. Fedorenko V.H. Rynok pratsi v Ukraini ta ekonomichni tendentsii v umovakh svitovoi ekonomichnoi kryzy / V.H. Fedorenko // Ekonomika ta derzhava. – 2009. – #1. – S. 12 – 14.
 4. Libanova E., Paliy O. Rynok pratsi ta sotsialnyi zakhyst / E. Libanova, O. Paliy. – K.: Vyd-vo Solomii Pavlychko “Osnovy”. – 2004. – 491 s.
 5. Konovodchenko L.Ya., Kushnareva B.P., Laiuk N.S. Obschaia ekonomicheskaya teoriya: polytycheskaya ekonomiya, mikroekonomika, makroekonomika / L.Ya. Konovodchenko, B.P. Kushnareva, N.S. Laiuk. – Odessa: «Hermes», 1998. – 231 s.
 6. Solou R. Ekonomicheskaya teoriya resursov uly resursy ekonomicheskoi teoryi / R. Slou // V kn. «Rynky faktorov proyzvodstva». – SPb: Pyter, 1999. – 226 s.
 7. Chepurko H.I. Rynok pratsi v Ukraini: problemy zainiatosti v period stanovlennia rynkovoi ekonomiky / H.I. Chepurko. – K.: Instytut sotsiologii NAN Ukrainy, 2004. – 274 s.
 8. Pronina I.I. Analiz rivnia zhyttia naseleennia Ukrainy / I.I. Pronina // Rehionalni aspekty rozvytku i rozmishchennia produktyvnykh syl Ukrainy: Zb. nauk. pr. – Ternopil: Ekonomichna dumka. – 2007. – Vyp. 2. – S. 127 – 132.
 9. Zakon Ukrainy “Pro zainiatist naseleennia” vid 1 bereznia 1991 roku # 804-XII. Iz zminamy i dopovnenniamy vid 25 hrudnia 2008 roku # 799-VI.
 10. Pasport Odeskoi oblasti. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://oblrada.odessa.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1042&Itemid=252&lang=uk/
 11. Departament ekonomichnoho rozvytku i torhivli Odeskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://gue.odessa.gov.ua/>.
 12. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2010 r. / Pid red. M.V.Manryka – K.: Derzhkomstat Ukrainy. – 2011. – 571 s.
 13. Holovne upravlinnia statystyky v Odeskii oblasti. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>.
 14. Chorna N.V. Profesiine navchannia bezrobitnykh yak derzhavno-sotsialna posluha // Biuletен Instytutu pidhotovky kadriv derzhavnoi sluzhby zainiatosti Ukrainy. – K.: Vyd-vo IPK DSZU. – 2005. – #1 – 60 s.